

Diskurtso berria mintzaira zaharraren baitatik

Joxe Azurmendi

Euskara problema politiko, sozial, linguistikoa... da. Orain, Soziolinguistika: zertarako? (batek baino gehiagok ez omen du deus sinesten "zientzia" horretan). Txepetxek euskararen arazoaren planteamolde soziolinguistikoa eman digu. Eta interesgarria.

Interes edo berritasun teorikoa, eta interes praktikoa, bereiziko nituzke. Lehenengo, zein molde teorikoren markuetan planteatzen eta garatzen den ikerketa; gero, nola teorizazio horrexen gainean oin hartzen duen lanaren balio praktikoak, euskaltzaleari zalantza gabe larriki interesatuko zaionak. Urgentziazko errezetario batekin nahastea izango bait genuke, lan hau tutik ez ulertzeko hoberena.

Lehenengo teorizazio bat dago, eta mintzaira zahar honen egoeratik dago eginda.

Izan ere, euskararen defentsa egitea posible da (izan zen, behintzat), Jainkoak nahi omen duelako euskara bizitzea: ekandu onak eta fede garbia ez galtzeko. Edo euskararen alde inor egon daiteke, fedea bezain garbi arrazak iraun dezan. Edo, nazioaren ezaugarri nagusia hizkuntza izaki, nazioa salba dadin. Edo burgesiaren aurkako borrokan trintxera bat gehiago izatearren.

Euskararen aldeko Txepetxen teorizazioa, hizkuntzaren beraren baitatik sortu da. Ez hizkuntzatik landako beste kontsiderazio erlijioso-politiko-sozial-kulturaletan. Ez dago —lehenago esan ohi genuen moduan esateko— inolako interes estralinguistikori subordinaturik. Hemen ez du “Jainkoak nahi”, “nazioak behar”: euskarak bizi nahi eta behar du.

Horregatixe, azterketa hau ez zaie instituzioei zuzentzen (Gobernuei, Elizari, etab.), ezta politikoei ere (abertzaleei, iraultzaileei), zaletasun edo kredo partikularren batzuetako jendeari (ohitura garbi zaleei, altxor kultural bitxiaren maitaleei, arkeologo eta filologoei), baina euskaldunei eta edozein euskalduni aurren-aurrenik; hizkuntza bat hizkuntza izateagatik eta beste gabe estimatzen duen edonori, gero.

Baina ohar hauek seinalatu besterik ezin egingo dute, ikusi, Txepetxen azterketa irakurriz bakarrik irakurleak ikusi ahal izango lukeena. Oinarritzapenaren arlora dagokit mugatzea.

Planteamolde teorikoaren oinarriak

Ikerketak, hasteko (edo zientzia batek, nahiago baduzu), ahalik eta osokien, zehazkien definiturik eduki behar du aurretik bere objektua. Ba ote dauka Soziolinguistikak berea?

Zenbait soziolinguistaren lan-moldeak behintzat, Txepetxi, egiazko objektuaren eskamoteo hutsean ari ez ote den, pentsarazten dio, objektibitate zientifikoaren aitzakiaz hain zuzen. Zientzia, horrela, sasi-zientzia baino okerrago, tranpa engainagarria bihur daiteke, objektuaren izenean erdia bakarrik jasotzen duelako, problemarik gutxiena daukan erdia prezeski, eta hura erremedio gabe gaizki, borondate oneko inozente guztien amarauna.

Esplika nadin: objektua hizkuntza bat da, bere gorabehera sozialetan. Hizkuntzak, ikerketaren objektu formal gisa, bere lexikoa du, gramatika, etab. Bere gorputza. Eta esperimientuen kirolfanoan ebaki eta iker daiteke anatomia hori, gorpu bat bezalaxe, edo kataloga daiteke tipoen arabera, desertuko kaktus bat bezala botanikan. Hizkuntza egoera jakin batean ere badago. Etortzen da, bada, zientifikoa eta, munduko objektibitate zientifiko handienarekin, “hizkuntza” ikertzen dizu, botanikoak bere alorrean lan egiten duen modu berean. Eta ikerketa botaniko horretan hasi eta bukatzen zaigu hizkuntzaren ikerketa zientifiko osoa.

Alegia, edozein hizkuntzatan erraza da, esate baterako, barne-diferentzia edo subsistemak topatzea, diatopikoak (dialektoak), diastratikoak (soziolektoak, argotak edo, estratuen arabera), nahiz diafasikoak (segun zein unetan mintzatu, ez da berdin egiten). Ikerlarientzat izugarri arazo interesanteak izaten dira horiek. Baina jeneralean diferentzia horiek ez dira soziologikoki aztertzen, ezpada filologikoki, h.d., arau edo kodetzat hartzen den (hizkera) batekiko ageri dituzten diferentzien mailan. Aztertzaileari, jakin badakien arren, ozta-ozta interesatzen zaio piperrik presupostu soil edo motibazio gisa baino gehiago, *de facto* berak ikertzen duen subsistema hori kinkiena, hiribarrenetako beltzena, ala *white collar jobs* jende prestuarena den: ikerketarako orduan ez du ezer pintatuko. Izan ere, beltzek ingeles bitxi bat egiten dute, ezta? Baina ingeles hori, gero, ez da ingeles beltza. Hizkeraren ezaugarriak dira, ikertu beharra dagoena, eta hizkerak ez du kolorerik. Aztermodu hauetan ibiltzeko askitsu izan liteke *competence/performance* eskema, edo antzeko beste edozein. Horrelaxe ulertu du iker-tzaile-mordoska batek. Soziolinguistika horrek apenas izan nahi du "pragmatika linguistikoa" baino gehiago. Diglosia bera azter daiteke era horretantxe (Ferguson-ek hala-moduz ulertzen zuen): arabieraz, esaterako, mintzaira garaiak (*High variation*) honela eta bestela funtzionatzen du, sinbolo-balio hau du, honelako funtzio eta eremuak betetzen ditu baliabide-modu horiekin eta besteekin, etab.; beheerak, aldiz (*Low V.*), beste honela eta honela (aldagai diastratiko eta diafasiko aldiberean gurutzatuen subsistema konplexu gisa, alegia). Era honetan, kristalezko bola baten barruan, hizkuntza bera ikusten dugu mugitzen (aldatzen, diferentziatzen), hizkuntzaren barruan mugitzen gara beti, maila sozialera (beraz, kritika edo balorazio sozialetara) inoiz irten gabe.

Esan beharrik ez dago, iharduera (edo jarrera) hori zientzian baino maiz-usuago aurkitzen dela eguneroko praktikan. Konpromezuak ebitatzeko biderik arruntena bera da (eta zientziak ez du eguneroko praktika dominatzaile hori isil-isilik asumitu besterik egiten). Literato "hutsa" literarioki bakarrik arduratzen da euskaraz, berak ez du "euskara salbatu" edo horrelako beste axolarik. Hurrengoa bai, euskara salbatzarren ahalegintzen zaizu, baina euskararengatik bakarrik arduratzen da, beste kezka bastart guztiez (politika eta, fedearen edo moralaren defentsa) ez du ezer jakin nahi... Guztion planteamolde teorikoan euskara objektu hutsa da, beren interesen, ikerketen objektua, bere horretantxe garbi eta bere naturan guztiz errespetatzen duten zerbait *in se* (mendi bat, etxe bat) bezala, nik begiratu eta hor aurrean daukadana, bere naturare-

kin eta existentziarekin. Esango litzateke, beraz, objektibokien hizkuntzarekin horiek jokatzeko dutela, bestelako eranskin espurior azaroz uheritu gabe.

Halere, azpitik mugaketa interesaren bat ez balego behintzat (botereari ez zaio interesatzen berak sortzen dituen hizkuntz-konfliktoak hain zuzen konflikto edo problema gisa inork aldarrikatzea; sistemari interesatzen zaion zientzia dagienak, interes haien arabera planteatuko du bere ikerkizun objektua, disgustuak ebartzeko ere); batipat, objektuarenganako begibide zientifikoaren deformazio zaharra egon daiteke planteamolde horretan, Txepetxek ongi erreparatu duenez; eta, nolana ere, objektuaren abstrakzio faltsezazale bat dago, egon, hura kontzeptuatzeko moduan. Oso garrantzizkoa izango da horretaz ohartzea, hizkuntzaren planteamolde soziolinguistikoa egiterakoan, inplikazio eta obligazio guztiekin egin dadin, eta ez ibili adarraren ihesi, zezenak toreatzen, konfliktoaren sustraiak aipatzeko deabruaren baino beldurrago.

(Hau dena oso abstraktua eta nahasia baldin bada, eramanpen-pixka bat eskatuko nioke irakurleari. Laster lotuko dira, arretapittin batekin jarraitzen badugu, hari-mutur galduek).

Hizkuntza, bere egiazko bizileku naturalean, hitzunen ahotan aurkitzen da. Hizkuntz arazoaren alderdi subjektiboa esan genietazioke (baina objektiboa eta subjektiboa bi hormatzar itsuren antzera ez elkarri kontrajartzekotan; ezpada —Hegel-ek esango zukeen— subjektiboa objektiboaren beste mementu bat bezala ulertzekotan, objektiboa bera beste (bere) mementu batean azalduz; eta, alderantziz, hizkuntza bera (objektiboa) subjektu edo hitzunikiko, subjektu hauexek berak izanez bezala ispiluko beren agerpen adigarrian). Moneta bakarraren kara eta zaldi. Soziolinguistikak alderdi bien batasunean dauka bere egiazko objektua (hiztuna bere hizkuntzarekin / hizkuntza bere hitzunarekin batera).

Azterketarakoan hitzunen abstrakzio egitea, "hizkuntza"z bakarrik ihardunez, hitzunen kondizio subjektiboak alde bat utzirik (izan ere, ostera daiteke, horiek kontu ezin ahala bait dira: sozialak, politikoak, erlijiosoak, familiarrak...!), agian pentsatuko da, metodo "garbi"agoa permititzen duen objektu-mugapena dela. Baina barne-barnean objektiboa (objektuak berak eskatzen duen adinakoa) eta zientifikoa ez beste edozer gauza izango da. Zalantza gabe, arraza-ghettoetako haurren *non-standard negro english*-aren (edo agresiboago, S.H. Houston, "*Child Black English*") mila bi-

txitasunak ederki esplikatuko dira, horien gramatika *depravatu*-ari bere konpentsazioa (Bernstein) edo legitimazioa (Labov) bilatuko zaio: baina guzti horrek, filologoak hizkera hori bere ikuslekutik nola ikusten duen, argitzen digu; ez, hiztunak berak nola beretik *egiten* (ikusten, erabiltzen) duen bere hizkera, hots, *zer den* hizkera hori bere izatearen osoan, hiztunaren hizkuntz erabileran.

Vemos así con respecto al Euskara, por ejemplo, la idea sobre el *valor* de la lengua lleva a dos perspectivas divergentes que no se juntan jamás. En los eruditos conduce al museísmo: la valoración de la lengua por sus condiciones intrínsecas de archivo de una experiencia humana remota y valiosísima (...), se desentiende con frecuencia de todo correlato práctico sobre su necesidad de garantizarle unas condiciones existenciales suficientes. — El hablante común, en cambio, percibe la lengua desde sus condiciones existenciales, y, si éstas son precarias (a causa de factores ajenos a la lengua misma) provoca en él una pérdida de prestigio”.

Ez da hori Txepetxek hizkuntzari buruzko planteamenduetan nabaritu duen oker bakarra, baina funtsezkoena bera izan daiteke, lan “zientifikoa”ren ideologia tradizional eta kontzeptu guztiz kontsagratu baten agerpen eta emaitza delarik. Erosotasunaren abantaila guztiak ere badituenez, ikertzaileak arrantzan sekula ipurdia busti gabe aritzeko, ez da erraza izango ihardunbide hori gainditzea.

Kontzeptualizazioan bertan orain arteko Soziolinguistikak erakusten dituen beste akats batzuk (pentsaera dominatzailearen klitxeak asumitzeko gertutasun susmo-gaiztogarri otzanez), nabarmenagoak direlako, agian txikiagoak dira. Adibidez, itxuraz hain objektibo eta teorizazio garbiko ikertzaile horiek, hizkuntzen klasifikazioan, beren gizarte inperialista glotofagoen aurreritzi dorpeenak lotsagabeki biltzen dituztenean, hizkuntzak “moderno” (bizi eta baliagarri), “klasiko” (hilak, kulturalki ospetsuak halere) eta “vernaculo”etan bereiziz... “Vernaculo”ak, bistan da, hirugarren mailakoak dira, *verna* erromatarrentzat etxean jaiotako esklabua zenez geroztik, preso atzeman edo erositakoaren aldean. Hizkuntza “vernaculoak” etxe barnerako morroin-hizkuntza baquak dira.

Soziolinguistikaren objektibitate-pretentsioak berak auzitan jarri egon da hasi beharra hortakoz. Eta ez, Txepetxek objektibitate ikerketan gutxiesten zuelako, intuizioaren edo alde. Aitzitik, berak behin eta berriro formalizazioa (A, B...) eta diagrametara jotzen badu, ez da xede pedagogikoengatik bakarrik (egia esateko,

askotan zailagotu egiten dute irakurketa, gutxitan errazagotu; beti, ordea, objektiboagotu). Estatu eta gizarteko indarren azterketan modelo zibernetikoaz baliatzen bada, orobat, beste modelo (klase-gizartearena, etab.) tradizionalago edo ezagunagoen lekuan.

Planteamolde praktikoaren oinarriak

Ikerkizunaren alderdi objektiboaren eta subjektiboaren bateratasuna, funtsezkoa agertu zaiguna hizkuntzaren azterketarakoan, ez da, Txepetxen burutapideotan, zientziazkotasun zehatzago baten eskrupulu soila, mania akademikoa, ikerkizun-objektuaren osotasun beteagoaren errigoreagatik *a priori* eskatzen duena (izan bait zitekeen, eta horregatik ez zuen meriturik batere galduko), azterketaren beraren aurretik edo kanpotik, abstraktuki jarritako baldinkizuna. Ihardunaren beraren —metodoaren— barruan sortzen da, sortu, eta legitimatu ere.

Esan nahi dut: hizkuntzak (bere osoan) ikertzen direnean, (1) izpirituaren fruitu bat ikertzen da (ez metal bat), hots, *balio* bat; eta (2) izpiritu bat da ikertzailea bera. Obra honetan izpirituak (gizakiak: gizatasunak, gizadiak) bere burua ikertzen duela, alegia; subjektu/objektu zirkulu aipatuan mugitzen dela, eta bere aktibitate edo balio baten inguruan ari duela hain zuzen bere ikerketa (izpiritua teleologiak definitzen du). Hizkuntzak ikertzen du hizkuntza. Beraz, ikertzailea ikerkizunaren barruan dago (hizkuntzaren mugimenduaren barruan); orduan, konprometatua dago; gertatzen dena “zer den” esaten duenean, gertatzen denaren aktore edo konplizea da moralki. Ikertzailea garun elektronikoko baten ordezkari moduan hizkuntz objektuaren analisisian distantzia neutraletik arituz bezala suposatzea (“filologian”), laborategiko fikzio hutsa da. Nolabait esan: ikerketa soziolinguistikoa nahitaez hermeneutikoa eta “politikoa” da.

Hizkuntza(k) izpirituaren ariketa(k) izaki, bere (hots, bere baitako zein gizarteko) ihardueran aztertu behar izaki beraz, hizkuntzaren balioa erabilerari eta erabilera-baldintzei agertzen da loturik. Eta nolakoa ageri da orduan? Gutxi gorabehera, hizkuntzarena, gizonaren historia bera izaten da, gizadiarena. Sozialki zapalduaren soziolektoak bere murriztasunak bezala izango ditu gortesauarenak bere formalizazioak: bigarrenak maitatu eta kultibatu egingo ditu gortesiazko formulismo horiek (bere burua kultibatzen du),

lehenengoak bere mintzairaren murriztasunak ezingo lituzke maitatu, nahiz eta literato batentzat landugarriak izan beste situazio batean, etab. Giza kontzientziak, bere azalpen lehenengo eta orokorrena den hizkuntzarekiko, jaun eta morroin jarraitzen du, haren destinoarekin bat eginda. Bestela esan, gizakiak bere hizkuntzarekiko daukan erlazioa, bere kontzientziarekiko —buruarekiko— daukan bera da. Giza kontzientzia hizkuntzarekin altxatzen da eta hizkuntzarekin erortzen da: kontzientziak ez bait du bere burua beste inon inediatukiago atzematzen, errekonozitzen, hizkuntzaren ispluan baino.

Hizkuntza biren arteko borroka, kontzientzi modu biren arteko borroka bihurtzen da, bai sozialki (bi komunitateren artean), bai indibidualki (pertsone diglosiko baten kontzientzia barnean, esate baterako). Honek denak beharbada oso abstraktua ematen du, baina guztiz arrunta eta erreala da. Hizkuntza gutxitu bateko hitzun arruntek (agian maite badute ere) ez dute aintzakotzat hartzen beren hizkuntzaren egiazko balioa, erabilpen eskasekoa ikusten dutenean. Laster beren hizkuntzaz herabe izango dira, ezkutatu egingo dute jendearen aurrean, azkenean guztiz baztertuz eta arbuiauz bukatuko dute, hizkuntza “handi”ago batean berak ere handiagotu egiten direlakoan. Hizkuntza zapaltzaileko jendeak, ordea, ez du usteko, *bera* inoren zapaltzailea denik, presutasunerako eta jakintzarako “berez” egokiagoa den hizkuntza bateko hitzun soila baizik, ondoriozko zapalkuntzak eta hizkuntz ordezkapenak “naturalak” baino ez direlakoan. Funtsean biek berdin epaitzen dute, zapalduak zein zapaltzaileak, hizkuntza “handia”ren nagusigo “naturala”, gizartean aurrera- eta gorabide hobeak eskaintzen dituenez gero. Horrela hizkuntzen arteko gorabeherak ente metafisiko abstraktuen artekoak bezala ikusten dira, hizkuntzak “objektu” soil gisa bait dira kontsideratzen, bakoitza bere abantaila eta dohain intrintsekoekin, eta grabitazio-legearekin bezain “natural” eritziko zaie ondorioei. Azpi-kontzientzia honen gainean Estatuak ez du zaila izango, alde batetik ideologiaz (propagandaz arrazoituz eta legitimatuz), bestetik legeez eta presio sozialez (indarrez inposatuz), hizkuntza ofiziala ez-ofizialei gaindieraztea, haren mila abantailaren izenean. Eta ez dela inposapen zitalik izan, usteko da, prozesu naturala eta onuragarria baino. Bide beretik halaber, “elebitasunaren tranpa” itxuraz inofentsiboa erraza gertatuko da, elebitasunak alde guztietatik edonolako onurak besterik ez omen duela sinesteraziz. Eta ikerketa deskribatzaile “neutralak” azkeneko naturaltasun-puntua gehituko du, “naturaltasun” guztiaren errematerako.

Txepetxen ekarpenaren berritasuna, interpretaziorako ematen dizkigun tresnetan (eskemetan) dago, hizkuntz konfliktuetako mekanismoen adierazpenetan, gertatzen dena zergatik eta nola gertatzen den ikasteko. Gertaerak berak, datuak, zaharrak dira nahitaez, euskaltzaleok bederen gustu genukeen baino ikusiago geneuzkanak aspaldian. Esate baterako, orain duela urteren batzuk, A. Memmi-ren *Kolonizatuaren Ezagugarria* (Jakin, 1974) irakurtzen zen gure artean, Txillardegiren itzulpenean ("Larresoro"). Izkributxo hartan ederki deskribatzen dira gertaerak; esplikazioa ere nahikoa poliki emana dago (baina batez ere sozial-psikologikoa da): nola kolonizatuak bere hizkuntza txiro kausitzen duen kolonizatzaileenaren aldean (117-122 or.); nola lotsatik bere buruaren herrara pasatzen den (131-133, "beltzaren negrofobia, juduaren antisemitismoa"); nola "abertzaleak" berak hizkuntzaren etsai eta marginatzaile gertatzen diren mementu batean, "orain inportante-ena" herri zapaldu eroriari duintasunaren kontzientzia jasotzea omen delako (eta kolonizatzaileen hizkuntzan hobeto egiten da), aberriari begirapena irabazi behar zaiolako, leku ohorezko bat konkistatu behar zaiolako mundu zibilizatuan (141-144)... Konplexuz betetako abertzaletxo kikil horrek "vascos universales"en ohoretan jaiak antolatuko ditu, jende handiok aberria handitzen diotelakoan eta bide batez bera. "Congreso Mundial Vasco" esperimentiko batek isladatuko duen errealitatea, orduan, besterik baino, asmatu zuenaren buruan dagoen konplexu-piloaren bolumen erraldoia izan daiteke.

Txepetxen ekarpenean, h.d., exigitzen duen planteamoldean (eta praktikatu egiten duen metodoan), bi oinarrizko puntu dauka. Lehenik, Soziolinguistikari ez dagoela hizkuntza "objektu" soil gisa kontsideratzerik. Hizkuntza, hobeto esan, objektu gisa ere ez dagoela ongi kontsideraturik, hitzunen (subjektuaren) abstrakzio egiten denean. Bigarren, ordea, hitzunen arteko konfliktuak kontzientzien (gizatasunaren, gizadiaren) konfliktu bezala ezagutzen diren une beretik, ikertzaileak ez daukala Pilato izate-rik, gizatasun/gizaditik edo kontzientziazatik landa legokeen begiralekurik inon ez dagoelako harentzat, fikzioan ez bada.

Egon, noski, orain baino lehen erreparatua zegoen Soziolinguistikari, hitzunen kontzientziari so egin beharra, "hizkuntza kontaktua" en kasuetan bereberki. Zein zen, baina, ematen zitzaizkien soluzioa? Dagoeneko, hitzunen hizkuntzarekiko jarrerak aztertze-ko hiru eskola desberdin ere ba omen dago: sozial-psikologikoa, behavioristikoa eta ideologi-kritikoa (Fishman/Agheyisi, *Language*

Attitude Studies, 1970). Hainbat ikerketa egin da, Afrikako Estatu gazteetako hizkuntz gorabeheretz esaterako, batez ere kasik ereduia inplantatu zuen USAko "elebitasun-diglosia"ren Fishman beraren ikerketa klasikoa (*Language Loyalty in the US*, 1966): alde batetik amerikano bilakatu, baina bestetik beren jatorrizko izaera (alemaniar, ukrainiar, frantsesa) gorde gura luketen komunitate inmigraztaileen hizkuntz konfliktua. Aitortu beharra dago, gurea ez dela kasu berdina. Dena dela, nola artikulatzen da (hots, zein koordinadatan jaso dute ikertzaileek) aipatu konfliktu hori? Funtsean hiru interesen guduketa bezala: hiztunak, (1) bere jatorrizko hizkuntzari eutsi nahi lioke (identitatea); (2) gizartean halere arrotza eman gabe ibili (normaltasun eta mugikortasun soziala); (3) goren mailako informazio-katea eta promozio-bide suprakomunitarioetara aspiratzen du, beretzat nahiz bere umeentzat... Izan, hein batean horrelaxe izaten da zalantza gabe. Alabaina, zein ente metafisiko modu *da*, nondik etorri da eta zerk legitimatu du hor egoteko —euskaldunon kasuan, adibidez— hain neutralki interes "suprakomunitarioa"ren objektu deritzon Molok hori, konfliktu guztia-*ren* giltza, bere indar erakarle eta absorbatzaile guztiarekin, promozio pertsonal, kultural eta profesionalerako igobide guztien monopolioaz? Konfliktoko "faktore" bat bezala tratatu behar ote da (hiztunaren aspirazioen objektu soil), hiztunak alde aurretik emana duen "natura" bat bezala, objektibaturik aurkitzen duena, bere jatorri ukrainiarra, judua, beltza, euskalduna aurkitzen duen moduan? Ez al du bere izen propioa: Estatu, bere historia, eta —ikertzailearentzat ere—, norbaiten ukrainiartasunak edo euskalduntasunak ez bezala, bere eztabaidagarritasuna? Hortxe dago gakoa: hiru "interesak" ez dira pareko, h.d., ikertzailearen abstrakzio zuhur bat besterik ez da suposatzea, hiztuna, (bere jatorriz) ukrainiar izateari buruz eta (bere aurrean) Estatu bat edukitzeari buruz, egoera berdinean aurkitzen dela, eta berak (ikertzaileak) hotz-hotzean hark haien aurrean zer erabakitzen duen ikustea besterik ez dauka.

Necesitamos tomar partido, en el sentido estricto de adquirir una perspectiva: en favor del conflicto y la desigualdad lingüística, o en favor del equilibrio y la equiparación real. Cuando estudiamos el conflicto lingüístico no nos podemos eliminar del cuadro general: estamos inmersos en él y sus leyes nos afectan. Somos parte de la lengua, y cuando la analizamos no podemos prescindir del hecho de que es la lengua quien se analiza a sí misma [gizatasuna, gizadia, giza kontzientzia, irakur daiteke hor]. En cierto modo no podemos ser "objetivos" (ni mucho menos "imparciales") y ello, si lo entendemos en su justa proporción, es la demostración misma de que podemos ser racionales.

Soluzio-bilaketaren oinarriak

Ez dago hizkuntza handi eta txikirik, baina bai handitasun edo txikitetasun-egoerak: Espainian gaztelaniak duen handitasuna, txikitetasuna da Puerto Rico-n, ito-larria USAn. Hizkuntzen bizi-gora-beherak ez dira hizkuntzaren "natura" abstraktutik esplikatzen, hiztunen kontzientzi baldintzetatik baino.

Honez gero teorian aise onartzen da printzipio simple hori. Praktikan, aldiz, kontzientzi baldintzak zehatz-mehatz arakatu beharko lirakeenean, onarpen teoriko hura erresistentziak aurkitzen eta kordokatzen hasten da edonondik. Hona hemen Txepetxen soluzio-bilaketak dituen bi zutoinak:

1. Hizkuntzak, hizkuntza guztiak, gizadiaren (giza izpiritua-ren) ondasun edo balioak direla, izpirituak bere "historia natural"ean bere baitatik sortuak: abereetatik bereizten duen gizakiaren kultura, kulturen anizkotasunaren bilduma den moduan, eta beste kulturarik ez dago, gizakiaren bereizgarria den hizkuntza ere hizkuntzen bilduma da. Hizkuntza konkretu desberdin guzti horiek beste giza hizkuntzarik ez dago. Are, hizkuntza desberdinen artean ez dago —*qua* hizkuntza— bata bestea baino hoberik edo hobegarriagorik. Hizkuntzen beren artean ez dago diferentzien aberastasuna eta elkarrekiko osapena baizik. Bestelako hobetasun edo hobegarritasunak dira hain zuzen arrazoi estralinguistikoetatik etortzen direnak (kasu bakoitzean eta xede bakoitzerako legitimatu beharra egongo denak, hortakoz), hizkuntzen arteko armonia eta oreka puskatuz etorri ere. "En el plano humano lo que es *natural* son las comunidades lingüísticas. Estas le vienen dadas al hombre naturalmente, desde el primer momento de su creación como tal, y representan su vínculo con la Naturaleza. Lo que es, en cambio, temporal, artificial y condicionado a formas culturales bamboleantes es la organización política, los Estados".

2. Hizkuntza guztiak balioak izanik (balio berdinak), eta gizadiaren ondasunak, hizkuntza guztiei eta bakoitzari dagokiona, bere bizitza normalki desarroilatu ahal izatea da; inori ez dagokiona, besteren alorra inbaditzea eta batak bestea irenstea da. (Kontu eginez, gainera, balio batek —gaztelaniak, adibidez— beste bat desegiten duenean —euskara— eta haren lekua okupatu, kuantitatiboki masa-bolumenean zerbait irabaziko duela, baina *balio gisa* bera ezer aberastu gabe eta gizadia balio batean pobregotuz). H.d.,

metafora batekin esateko, gizadiaren izenean, helburua ekologia linguistikoa da.

Ez bedi uler, proposatzen dena unibertso estatiko, funtsean ahistorikoa denik, hizkuntza bakoitza bere mapa barruan geldigeldi. Hizkuntzek elkarri eragiten, interferitzen, jarraituko dute munduan. Proposatzen dena da, elkar-eragipen hori elkarrentzako aberasgarritasun-baldintzetan gerta dadila.

Zergatik ez da hori gaur egun gertatzen, eta zer beharko litzateke, posible izan dadin? Erantzunak indar sozialen, irakaskuntzaren, hizkuntz ordezkapen-prozesuen azterketara, etab., eramango gintuzke. Azken finean, Estatuaren azterketara (hori hemen Vilhar Trilho-k eskaintzen bait du). Handik hara, euskararen berreskurapenerako baldintza konkretuen azterketara (berriro "politika"ra sar eraziz), ez bait daukagu horretan ere geratzerik. Hemen ikusten da ongienik, proiektu soziolinguistikoak interdisziplinarioa izan beharra nola daukan. Hona hemen, bada, Txepetxen proposapenean oinarritzkoa, bere hitzetan, esplizito asko:

LO EUSKALDUN AUN NO HA ALCANZADO UNA FORMULACION POLITICA INDEPENDIENTE. Construir la es la llave maestra de la salida a la situación. Y para construirla los euskaldunes deben abandonar las falsas perspectivas de formulaciones políticas que los atomizan, los disuelven y los suplantán, y unirse en una nueva perspectiva que antepone a cualquier otro objetivo *el restablecimiento de la nación euskaldún*. Sólo a partir de él, y ya desde el Euskara, es posible para los euskaldunes desdoblarse en opciones políticas diferentes, del signo que sea, pero siempre con la conciencia firme de su unidad en lo euskaldún. Lo contrario es poner el carro delante de los bueyes. Porque ni siquiera un estado vasco independiente tiene sentido, desde la óptica sociolingüística, si cuando se constituya es ya sólo la expresión de un pueblo desnaturalizado.

Para el Euskara el problema no es de alternativas (estado vasco/ estado español), sino de prioridades (vivir/no vivir). El Euskara necesita vivir, garantizar su supervivencia. Y para ello por el momento la única alternativa consiste en que los euskaldunes, compactándose de nuevo, conduzcan a su Euskara desde la sub-vivencia hasta la vivencia más plena.

Honarte, Txepetx irakurri eta planteamenduaren oinarriak nik nola ulertu ditudan, hurbilketa batean.

Arrazoiaren indarra, ala indarraren arrazoa?

Gogoeta-ohar batzuk, bigarren parte honetan. Hizkuntzak, esaten da, gizadiaren ondasuna dira: salbatu beharra dago.

Gizatasuna gure kulturaren denok daukagu balio handizat; gizatasunaren definiziozat onartua daukagu, Aristotelez gero, haren *logikoa* izatea (hizkuntzaz dotatua, alegia; *loquens*); haren bereizgarria eta definizioa den "giza hizkuntza" hori, errealitate konkretuan, hizkuntza desberdinen aniztasunean ematen da ("gizatasuna" bera gizakien ugarian, "natura" fenomeno naturalen anizkertasunean ematen diren bezalaxe). Beste gizatasunik ez dago, gizaki bakoitz eta guztiona baino; orokorki gizatasuna den balioa (Kant-ek modu klasikoan "gizakia gizakiarentzat beti helburu, sekula ez medio" formularekin adierazi zuena), konkretuan gizaki bakoitzarena da: gizatasunaren sakratua gizaki bakoitzari zor zaio (gizaki bati egiten zaion txarkeria gizatasunari egiten zaio).

Orain, gizatasuna haren hizkuntzadun izateak borobiltzen baidu (printzipalki), eta giza hizkuntza hori hizkuntz-*ek* osatzen bade, hizkuntza guztiok burutzen dute gizatasun (= hizkuntzaduntasun) balioa. Eta giza hizkuntzari buruz oro har aitortu ohi den guztia hizkuntza bakoitzari buruz aitortzea zor izango da. Hizkuntza baten suntsitzeak, ondorioz, gizatasun-pixka baten suntsitzea esan gurako du.

Arrazoibide zorrozki koadratua eta txukuna da. Seguruenik, cuskararen alde horrela arrazoitzea gaur egungo mementu kulturalean franko egokia eta onargarria gertatuko da. Naturaren hondamendi-arriskuek eta, era guztietako gogamen-intoxikazioek, *stress*-ak, gizarte modernoaren dolare berdinkatzaileak, etab. etab., diskurtso ekologikoarentzat sentibera eta onarkor bihurtu gaituzte. Alderantziz, behiala oldartsuak izandako beste diskurtso batzuek (utilitarismoa, progresua, Estatuaren indarra) erakarmen guxtiago dute, erakarmen intelektualik behintzat.

Eta zer? Gizaldi bakoitzak bere egoeratik arrazoitzen du. *Grosso modo* zirriborratzeko, orain giza balioen ekologiarekin arrazoitzea guztiz egokia izan daitekeen antzera, XVI-XVII. mendeetan harro-harro kantabrismoarekin arrazoi zitekeen (berak

euskararen alde baino, euskara beren alde jartzeko gehiago bazen ere); eta nik uste, XVIII. mendeko egoeran ez zela desegokia Euskal Herrian Jainkoaren borondatearekin arrazoitzea (“Euscarac burua jasotcea, Jaincoac nahi du”); XIX. mendean bidezkoa zela Foruekin, arrazarekin eta nazioarekin argudiatzea. Gerra ostean, inpresionatzekoa da, “kausa galdu” hau nolako estoizismoz arrazoitu den. Itxurazkoa da orain oraingo maneran egitea. Aro bakoitzak bere diskurtso-modua. Horregatixe, ordea, ez ote diskurtso guztiak “hauskor eta perilos, beirakiaren pare”?

Kontua da, aro bakoitzak eta guztiak diskurtso-modu bat baino gehiago izaten dutela. Eta bi, beti, zapaltzailearen eta zapalduaren diskurtsoak izaten direla.

Begiratzen badugu XVI. mendean gero euskararen alde nola arrazoitu izan den, herri hau kaskarra da, baina batek ezin du harrituta geratu besterik, zein ongi egokitu diren jeneralean aldiari aldiko mentalitatearekin. Iparraldeko basati horiek ez ziren hain basapiztiak. Larramendi batek ez du frakasatu, bere diskurtsoa desgaraikoa zelako, basamortuan predikatu zuelako baizik (espainolei predikatu nahi zien neurrian, eta euskaldun gehienek entzungor egin zioten neurri berean). Jakina, haren diskurtsoa ez zela gaurkoa. Batzuetan, Astarloa eta, “mitoak” superatu dituen zenbait mutiko listo modernok, ridikulizatu egiten ditu: bokal eta kontsonante bakoitzak bere esangura duelako ipuin horiek!, etab. Orain erraza da. Ez dakidana da, zergatik ez diren berdin ridikulizatzen Humboldt, Rousseau eta konpainia, konpainia handia bait da, eta, Astarloa baino dexente geroago oraindik, Hegel bat esate baterako (ikus *Enzyklopädie*, § 459). Seguruena euskaldun irrazional eta mitozalearen artximito ez beste horrek errenta ona ematen du eta jarraitu egin behar zaio negozioari. Nire aldetik uste dut euskararen aldeztaille historikoak, apologistak, beren garaietako jakintza eta informazio mailan, gu geurean ibiltzen garen tamainan bazebiltzala, askotan besterik uste dugun arren. Eta ez daukagu zergatik orain apologisten apologista bihurtu. Bakarrik, nire kezka hau da : zer balio du mundu honetan, hizkuntza (giza balio) baten alde *arrazoitzeak*? Eta garrantzi guztia arrazoitzeari ematen diogula garbi uzteko, esan dezagun garbiago: zer balio duen, azkenean, *zapalduaren* ahultasun-egoeratik *arrazoitzeak*.

Aurrenik arazo teoriko soilak: posible ote da euskararen aldeko tesi bat zerotik gora osoki arrazoitzea, h.d., axioma irme batetik

bezala, hasi premisa (gutxienez mendebaldeko kulturari) guztiok aitortu batzuetatik eta azken bururaino iritsi, beharrezkotasun arrazoizko ondorioak puntuz puntu deduzituz, logikoki zer objektaturik inondik ez egoteko errigorez, geroean arrazoiketara horren emaitza mundu guztiak edonon eta edonoiz onartu egin behar izateko, beste erremediorik ez geratzeko moduan arrazoimen hutsari? (Beharbada espejismo edo ilusio zientistaren biktimak gara oraindik!). Ez, ez da posible, arazoaren naturagatik bera-gatik. Leibniz-ek, halere, uste zuen, aspirazio infinito gisa, arrazoimenak enpirian arrazoiketara-modu horretaraxe aspiratzen duela beti zientzian. Esaten dut hori, Txepetxen arrazoiketak barnean horrelako saio ("arrazionalista") baten tankera ote duen, ematen duelako: konstrukzio goitik behera arras logiko bat lortzeko saio-arena. Lanaren alde sendo pozgarrietako bat, gogoetaren koherentzia hori da.

Zer balio du, haatik, arrazoiketaren koherentziak eta (posiblearen markoan) ongi oinarrituak, gizakion jokabidea determinatze-ko, portaera oinarritzeko? Zaletasunak eta higuintasunak apika ez dira arrazoiketaren emariak izaten, eta balioek agian ez dute beste errealiterik, errekonozituak izateak itsasten diena baino. Konbentzitu nahi ez duena, seguruenik alferrik da konbentzitu nahi izatea. "Konforme, esan lezake sandiak, hizkuntzak balioak dira: baina giza bizitza ere balioa da (ongi dago medizina haren zerbitzuan eginahalak egitea); gizonek, ordea, gerrak egiten dituzte, giza bizitzaren balioaren gainetik, askatasuna irabazteko adibidez. Giza askatasuna, izan ere, balio handia da; bai, baina gizonek gartzelak eraikitzen dituzte, preso sartzeko eraileak". Balioak balio dira, baina ez absolutuak; balio baten balioa *de facto* balioen arteko erlazio-sare kondizionatu-kondizionatzaile batean erabakitzen da, eta batzuetan balio bat ez zaigu ezer axola. Poesia balio bat da, baina nik orain fisikaz daukat arduratu beharra. Euskara balio bat da, baina neri orain "balio" didana gaztelania da (ikusten da, beraz, "balioa" eta "probetxua" zein erraz nahasten diren praktikan)... Gainera, jarrai lezake berendiak, zeinentzako da euskara balio? Hizkuntza definitu den eran (objektibo/subjektiboki) hiztunen-tzat berentzat: horientzat euskara zinez baliozkoa den bitartean, ez dago problemarik, eutsiko diote... Gainera, ez da sofismarik ehundu behar: hizkuntza (euskara) galduz gero, ez da inor gizagabetzen, ez bait da "hizkuntza gabe" geratuko (gaztelaniaz edo, ez du gizatasun gutxiago izango)... Gizadiaren balio bezala ere definitu dugu: baina gizadiaren balioak badira sanskritoa eta grekoa ere, ondo hil eta gero... Etab., etab.

Gabiltzan arazoan, pentsa liteke, euskararen alde ihardutea iharduera logikoki zuzen bakarra dela probatzen enpeinatu gabe, arrazoiketa aski izan behar lukeela, jarrera horretan arrazoizkotasun sano, kontrarioan baino sanoagoa eta arrazoizkoagoa dagoela, erakustearekin (alfer-alferrik bait da, arrazoiketari arazoan kabitzen dena baino arrazoizkotasun estrikoagorik eskatzea). Zoritxarrez, ordea, badirudi ahulari bere aspirazioetan ez zaiola arrazoizkotasunaren askitasuna bakarrik eskatzen (ibili ere indartsuagoren baten aspirazio ageri nahiz ezkutuekin ibiltzen bait da konfliktuan), baina arrazoizkotasun guztia eta eskusiboa, arrazoi matematikoa, bestela ez duela konbentzitzen. Eta ahulak berak azkenean antsiatz, horrelakoxe zerbait bilatzen duela, ez dakit etsaiaren exigentziak bere barneratu egiten dituelako, ala bere desanparoan segurantzia arrazoiketa absolutu batean bilatzen duelako. Ezinezkoa da, ordea. Erakus litekeena, mundu baten inkoherentzia eta absurdua da, aitortu (arkeologia praktikatu, espezie zoologikoak babestuz, etab.), aitortzen duen sistema kultural guztia aurrera, euskara hil erazten denean. Eta lehenago berdin: kantabrismoak adierazten zituen balio sozialak eta moralak txit aintzakotzat hartuz, baina iseka eginez euskarari; Jainkoaren borondatea akatatz, baina, etab... Ordea, problema, seguruenik, hor ez dago. Ez hori, arkeologia praktikatz duena, *Green Peace* eta antinuklearrena, ezpada tankeak eta kanoiak eta bonbak fabrikatz dituen bestea bait da, euskara ere zanpatzen duen mundua. Horregatik zen nire galdera. Beldur naiz eta, mundu horrek ez duela bestelako arrazoirik ulertzen, bereak bezalakoxeak izan ezik.

Honez gero esaten arituko da irakurlea: “zer demonio da orain hau, arrazoiketa guztia pikotara doakigu!”...

Ez da hori. Txepetx arrazoiketan fido da. Txepetxek (berak ez du bortxarik maite, boterea ez du aintzakotzat hartzen euskara salbatzeko) ongi arrazoitu du. Baina lehen ere, dirudienez, ez bait da arrazoitzea izan, historian gaizkiena eginda geneukana. Arrazoitzea ote da oraindik etsaiarekin egin behar dena? Aspaldion historia asko da, eta ez dakigu, balioak historian nola defendatzen diren hobeto: arrazoiketaz ala tiroka. Hau da agian gure mementua, gaurko Euskal Herrian jadanik ez dakigula, zer egitea den hobe. Horixe da nire kontu guztia. Pesimismo handi bat arrazoiketari buruz. Profeta desarmatuek —esaten zuela Machiavelli-k, alegia— galdu egiten dutela; armatuek bakarrik irabazi. Eta armatuek ez dute beharbada beti irabazi. Baina desarmatuek noiz irabazten duten, ez da inon ikusten.

Euskararen fetitxismoa? Mitologiaren beste mito bat

Etsaiari arrazoi konbentzigarriak emateko ez bada (beldur naitenez), Soziolinguistikak (hots, Txepetxen lanak) balio digu proiektu euskaltzaleak berak, ari duenaren (edo aritu behar lukeenaren) kontzientzia arrazoitu zehatza, izan dezan.

Puntu honetan, salatu duen anbiguotasun bati buruz, pare bat ohar egingo nuke, beharbada diskurtso euskaltzaleak ezinbestekoa (izan) bait du anbiguotasun hori. Geure buruari galdegin geniezaioke, izan ere, Txepetxen saioa nola kokatzen den euskararen aldezkarien tradizioan.

Euskara objektiboki bakarrik begiesten dutenek, arriskua dute, zalantza gabe, hura bitxi (objektu) miresgarri soil gisa ikusteko, hiztunen errealitateari jaramonik egin gabe, eta, alderdikeria horregatixe, objektiboki ere finean hura oker kontsideratzeko. Horiei, bestalde, oso erraz, objektu bezala zeukatena, eskuen artean subjektu bihur dakieke bapatean; hots, fetitxe bat: paradisukoa edo Babel dorrekoa, etab., entitatea *in se* duena (noblezi titulu baten antzera); era berean XIX. mendeko "ama euskara" negarrez arituko da; XX. ean euskarak hau sufritzen du, hori eskatzen edo agintzen du, halako zor zaio. Subjektua bera da, hiztunok haren objektu. Modu honetako literatura ugaria dago (buruzagi, Etxepare bera); ez, noski euskaraz bakarrik, ezta Herder-*ez* gerokoan bakarrik ere.

Beharbada hipotesi zientifiko bestela prometakor batzuek (hizkuntzak pentsaera determinatzen duela, adibidez), jende bati kasik ekiboko eta, ondorioz, errezelo gehiago sortu badiote buruan, argitasunik baino, izan liteke abiapuntuko anbiguotasun horiengatik. Ideologia politikoan hizkuntzaren pertsonalizazio edo fetitxismo horiek noraino hel daitezkeen, batzuegan suhartasun adina mukerkeria eta mespretxu beste hainbatengan probokatuz planteamolde horienganako, badago makina bat exenplu halaber: nazioaren "arima" hizkuntza da (Humboldt); beraz, hizkuntza hilda naziotasuna hilko da, eta —nazionalismo erradikalaren testuinguruan— nazioari zor zaiona (gure bizitza, gure dena) hizkuntzari zor izango zaio. Labur-labur: hizkuntza dena da, hiztunak deus ez; "hizkuntzak dauzka eskubideak, batere ez dauzka giza-kiak" (ikus testuak aipatuta in J.A. Fishman, *Language and Nationalism*, 1975, 44-55).

Orain urteren batzuk oso korrientea zen euskaltzale-abertzalei burla egitea "esentzialistak" zirela. Euskararen, euskal nazioaren, etab. aldeko tradizio guztia "esentzialista" (postromantikoa) zela.

Ez estremismoak edozein ideologiatan eta ez formulazioetako inoren trakeskeriak zurrizteko, baina aitortu beharra legokeela, iruditzen zait, ohi dugun hizkera korrientean, hizkuntzari (bai objektu eta bai subjektu legez) modu horretan erreferitzea, itxura guztizkoa dela, horregatik inoren fetitxismorik susmatu gabe. Ez dugu hizkuntzarekin bakarrik egiten hori. Berdin-berdin esaten da: "urliak gripea dauka", "gripeak aurten sintoma hauek ekarri ditu", "gripeak hainbat heriotza kausatu du Gipuzkoan", eta inork ez du objektatzen, ez dagoela gripearen esentziarik eta gripearen fetitxismoa egiten ari garela. "Ingalaterrak espero du, bakoitzak bere eginbeharra egingo duzuela", hizkuntz analitikoki ez ei dago analizatzerik (J.O. Urmson, *Philosophical Analysis*, 1966), baina mezuaren destinatariak inolako trabarik ez bide zuten izan osotoro ulertzeko; eta gaur arte, Ingalaterraren esentzian ezertarako pentsatzeke, erreferentea doi-doi zertan azpizatikatzen den bilatzeke, beti primeran ulertu ahal izan da edonon esaldia, inork ez du eskrupulurik sentitu espresioaren fetitxismoarengatik. (Ikerketa baten merezigarri, aitzitik, "euskal esentzialismoa"ren eskrupuluak nondik sortzen diren, izan liteke).

Hizkera arruntean denok platonikoak gara (zientzietako hizkera arruntean berdin da; ikus, medizinarako, C.K. Ogden-I.A. Richards, *El significado del significado*, 1984, II. Eranskina). Gizakiak ez dauka, bestela, hitz egiterik; "ez da perpaus bat bera osatzea posible" (B. Russell). Txepetxen oharra, hizkuntza objektibo/subjektiboki batera behar dela hartu, garrantzizkoa da. Baina garrantzizkoa, batez ere, mitorik (esentzialismorik) superatzen duelako baino, planteamolde gehienbat kontenplatibo tradizionalarren gaindipena suposa dezakeelako, ikusmolde osoago, konprometatu eta dinamiko baten alde, hizkuntzaren (interesen) baitatik. Hots, hitzunen (praktikaren) baitatik. "Hizkuntzak egiten gaitu", zuzenago "hiztunak, hizkuntza egitean (hitz egitean), bere burua egiten du" beharko da ulertu. Baina beti ere "hizkuntzak egiten gaitu"ela egia geratzen da, ulertzen dakienarentzat behinik behin.

Txepetx gure tradizioarik hoberenean txertatzen da. Hori bai, tradizioan aldian aldiko ideologiaren espresio inmediatea (beraz, gehien-gehienbat ideologikoa) izan ohi zen euskararen kontsiderazio-modua, besterik posibilitatzeko zientziarik oraino ez zegoela-

ko ere. Orain, ordea, oraingo ideologiaren horizonteen barnean, ezinbesteki, baina hizkuntzaren planteamoldea ez da haien aplikazio sinple gisa iruten, hizkuntzaren beraren ikerketa soziolinguistikotik baizik. Zientzia (berri) bat da orain euskararen planteamenduari aplikatzen zaiona.

Arrazoizkotasunaren eredu galdu baten ondotik

Zientzia berri bat, hala panfletarismo zahar berria?... Irakurtzen dut (D. DeCamp) Soziolinguistikak bere estatutu epistemologikoa erabaki gabe omen daukala.

Ez da gure arazoa. Edo, nahiago bada, zientzia gehien arazoa da berririo, "giza zientzi"ena bereberki, eta ezin joko dugu Soziolinguistikaren problema espezifikotzat, honi bere modu espezifikoan jartzen bazaio ere.

Aurreko atalean, Txepetx, euskara Jainkoaren izenean, nazioarenean, etab. defendatu dutenekin parekatuko banu bezala mintzatu naiz agian. Horientzat, kritikoki ohartu izan denez, euskara Jainkoaren, nazioaren zerbitzurako geratzen zen (gauzak neuri ez zaizkit hain sinpleak iruditzen; hori bera irakur daiteke atzekoz aurrera: Jainkoa euskararen zerbitzuan, etab.). Berririo esan beharrik ez dago, Txepetxek ez duela euskara beste ezere zerbitzuan planteatu. Baina Txepetx, alde horretatik tradizioaren modurik klasikoenean, tankera guztiz nabarmenki "ideologiko" (are, militante) batekin egiten ausartu da bere planteamendua. Disimulatzen ezer ahalegindu baino (ikertzaile zientifiko moderno neutralari legokiokeenez), bere "alderdikeria" exhibitu bezala egiten du propio. Ez da hori ohituta gauden jokaera akademikoa, izan behar du bere esplikazioa.

Zientziaren eredu moderno klasikoa objektibitate garbiarena eta neutraltasun axiologikoarena izan da (Max Weber-en ondoren zientzia *wertfrei* edo *value-free* esan ohi zena). Edozein militantzi moduren arras kontrarioa. Zientifikoak behatu eta deskribatu egin behar zuen. Balorazioak egitea ez zen bere lana.

Honez gero, erabateko "garbitasun"ik ez dagoela, zentzu klasiko horretan, horixe dago garbi eskola guztientzat (enpiriko-ana-

litiko, fenomenologiko nahiz kritiko-dialektikoak izan). "Positibismoaren eztabaida" gogora liteke: Habermas, etab.; baina iraultza zientifikoetako Kuhn-en "paradigma" orobatsu. Alegia, Th. Adornok "balorazio-gabetasuna"ri, kritiko-dialektikoen erriberatik, zientziaren "negozio pragmatista"ren estalki baderitzo, A. Gouldner-ek, Soziologia amerikanoaren beste puntatik, "minotauro mito"aren pareko deritzola ideal weberiano hari. Eta ez Ezagutzaren Soziologiak bitartean erakutsi duenarengatik bakarrik; Logika modernoak eta filosofia analitikoak beste hainbeste erakutsi dute: zientziaren eta metafisikaren arteko muga-lerroa behin-betiko markatu ezinezkoa dela (Quine); edo "el conocimiento no comienza con percepciones u observación, o con la recopilación de datos o hechos, sino con *problemas*" (K. Popper). Hots, datua zer datu-modu izango den, ikertzailearen galdera-moduak zertzen duela. Edo, giza zientzien paradigma bezala historia hartzen badugu: "Los hechos sólo hablan cuando el historiador apela a ellos (...). Su condición de hecho histórico dependerá de una cuestión de interpretación" (E. H. Carr), etab., etab.

Zientifikoa (*qua* zientifiko, alegia; ez hark ere izatea utzi ezin duen gizaki arrunt gisa bakarrik) baloratuz hurbiltzen da objektuari, berak antolatzen du objektua, berdin fisikan, filologian, soziologian ala historian (Rudner). Hobeto esan, agian ez denetan guztiz berdin: gertaera edo "fakto hutsa"ren ilusioa denentzat geratu da ilusio hemeretzigarrentiar hutsetan ("el fetichismo decimonónico de los hechos", Carr); baina fisikoari faktoak (nahiz berak "baloratuz" bakarrik haiek atzeman ahal izan) beren arteko zeriakusiak balio-arauen arabera erregulatuta edukiz agertzen ez zaizkion bitartean, historilari, etnologo, soziologoari halaxe agertzen zaizkio. H.d., datuetaraino iritsi, natur eta giza zientzilaria, biak balorazio bidez berdin iristen badira ere, gero, lehenengoari ez bezala, bigarrenari gertatzen zaio, bere datuak berak balio bezala eransten direla elkarrekin, hots, objektu (ekintza) "moralak" direla, teleologiaz mugitzen direla, bere datu famatuak balioak direla hortakoz. Nola datu bilakatu, bestela, polinesiarren ohiturak, Peloponesoko gerra, Zuzenbide erromarra, edo Frantziako Iraultza bezalako fenomenoak? Gertatzen da, beraz, aktore historikoak (pertsonalak nahiz materialak) berak beti baloratzailak direla; akto historikoak balorazioen ondorioak eta berak ere balioak direla.

Denbora askoan giza zientziek natur zientzien eredia jarraitu nahi izan dute (eta honekin ez da esaten, oraindik zer ikasi franko

ez luketenik), haiek ongi oinarrituak zeudelakoan eta berak ez. Baina, norbaitek esango lukeenez, eredu horri hertsiki lotzekotan, Zesar-en heriotzaren analisi historiko hoberena hilketako ekintza-eriketa fisiko-mekanikoak izan beharko luke. Ez du zentzurik.

Problema asko dago guzti honetan (alegia, esaten ari naizen guztiaren adiera zehatzagoaz eztabaidagarri asko legoke), hau ez da liztor-zulo horretan gehiago kitzikatzeke unea ("fakto", "balorazio", "objektibitate" kontzeptuetako mila ekibokoak jorratzeko, adibidez: ik. E. Nagel, *La estructura de la ciencia*, 1978. R.S. Rudner, *Filosofía de la Ciencia Social*, 1980). Finka dezagun pare bat puntu, aurrera jarraitu ahal izateko. Ez da segurua, baloraziozko faktoen (ekintzen) alor bat aztertzeak —Txepetxek halakoa aztertzen bait du—, ikertzaileak bere ikerketan balorazio (moral) propioa derrigor sartu beharra inposatzen duela (E. Nagel); baina erakutsita ez beste guztia dago (*de facto* sartu egiten duela, ikusten bait da), ikerlariak egiaz baloraziorik egin gabe ihardun dezakeela, gaiaren hautapenetik hasi eta azterketaren emaitzetaraino. Gero, zientzia guztien estatutua dago aspaldion auzitan (zientziaren kontzeptu guztia aldatu zaigulako, XIX. mendearen aldean). Giza zientziei dagokiela, partikularzki, Rusell-i horiek "apenas zientziak" irudituko zaizkio; E.H. Carr-i, alderantziz, zalantza horiek funtsean "una excentricidad de la lengua inglesa" bati zor zaizkio. Feyerabend-ek oinarri azken funtsean etiko-estetiko berdinen gainean ikusten ditu atsedeten zientziak eta arteak, etab. Beraz, Soziolinguistikak ere problema hori edukitzea ez zaigu bereziki axola. Azkenik —horretan akordio osoa dagoela ematen du— arrazoizkotasunaren (objektibitatearen) eredu klasikoak porrot egin duela, eta honez gero "arrazoia" minuskulaz idatzi beharra daukagula (Ferrater Mora); beraz, gizakiaren objektibitatea ere minuskuloa dela. Halere, "cuando la razón se nos revele insuficiente, lo que hay que hacer no es arrumbarla, sino ensanchar sus límites" (J. Muguerza), itxarongo nuke nik. Eta egin ere, Txepetxek ez du indiferentzia eszeptikora eta neri dena bost axolara ihes egin (ezta fiktizioa dela badakigun sasi-objektibitate hartan erosotasunez geratu ere), arrazoizkotasun kritiko baten exigentziei adarretatik oratu baino. Aski da gure asmorako.

Txepetxek, *bizkuntza*-ren azterketa soziolinguistikoan, a) hiztunak, hiztunen balorazioak eta balorazio-moduon baldintzak (historiko, sozial, politiko, kulturalak) barnehartu nahi ditu; eta, b) baloratuz ikertu nahi du espreski. Hots, baloraziozko premisa

batzuen izenean, ez du onartzen bere zientzia fenomenoek deskribaketa soilera mugatzea. Lehenengo puntua, disziplinarreko elkarlanera deituz, problemarik gabe onar dakiok. Erabaki metodologiko eztabaidagarria b) izango da, batez ere gure kultur giroan, eta Txepetx, ongi oharturik (batek baino gehiagok sinesten ez duela zientzi modu horretan), saiatu da bere jarrera justifikatzen. Izan ere, argi eta garbi alderdi hartzen zuen horrekin, zientzien teoriako punturik eztabaidatuenetako batean.

Auzia hor geratuko da: hainbat polemika sonatuk erabaki ezin izan badu, orain ez da erabakita geratuko. Baina seinlatu beharra dago, ikerketarekin batera, Txepetxen obrak, zientzien teoriako auzi gori-gori horretan ere egin duen ekarpena. Interesik izan lezake azpimarratzek: "ideologiaren" (beharbada konprometzuen) beldurrez edo, gure artean zenbait jende oraindik daukan "zientzia objektiboa"ren ideia hemeretzigarrentiarrean, zientzia eta laborategiko pragmatika kuasi-mekanikoa nahasten bait dira... (beste asko "libertate" postmodernoan anparatu den bitartean).

Horiei alferrik izango da Habermas, Adorno, edo Horkheimer gogoratzea. Beharbada, ordea, gai horretan bederen susmotzar guztien gaineratik ager daitekeen Popper batek, "zientzia purua"ren idealari beti gogor eutsi dionak ("ideal" aitortuz), lagundu egingo die ulertzen, bere paradoxarekin, "objektibitate zientifikoa"ren arazo zaharra honez gero ez dagoela, eduki nahi izaten den maila prekritiko hartan. Problema horrek ere korritu egin du eta, gaur, Txepetxek planteatu duen puntu horretaraino batipat etorrita dago. Ikerketa zientifikoa, zergatik behar die ikertzaileak uko egin *balorazioei*? Objektibitate hutsa delako ikerketako *balio* handiena...

Nuestras motivaciones y nuestros ideales puramente científicos, como el ideal de la pura búsqueda de la verdad, hunden sus raíces más profundas en valoraciones extracientíficas y, en parte, religiosas. El científico objetivo y "libre de valores" no es el científico ideal. Sin la pasión la cosa no marcha, ni siquiera en la ciencia pura. La expresión "*amor a la verdad*" no es una simple metáfora.

De manera, pues, que hay que ser conscientes no sólo de que no hay en la práctica, científico alguno al que la objetividad y la neutralidad valorativa le resulten alcanzables, sino de que incluso la objetividad y la neutralidad valorativa constituyen en sí *valores*. Y como la neutralidad valorativa es en sí misma un valor, la exigencia de una total ausencia de valores, de una completa neutralidad valorativa, viene a resultar paradójica (K. Popper, in: V.V., *La disputa del positivismo*, 1973).

Dena dela —gaurkoa amaitzeko— neuri ere ez zait oso garbi geratu, Txepetxen Soziolinguistikak une berean deskribatzailea eta normatiboa nola nahi duen izan, eta zein erregistrotan nahi lituzkeen biak ezkondu.

Egia esateko, *La Construcción de Euskal Herria: un futuro para nuestro pasado* ez da irakurraldi bakarrarekin konformatzekoa; eta gai hau bera nahikoa interesgarri eta zabala da, problema guztiotara berriz itzultzeko, patxada gehiagorekin, beste noizbait.

J. A.

UN DISCURSO NUEVO DESDE LA VIEJA LENGUA UN DISCOURS NOUVEAU POR UNE LANGUE ANCIENNE

El artículo analiza la fundamentación teórica que está en la base del estudio de Txepetx La Construcción de Euskal Herria: un futuro para nuestro pasado, comparándola con las formas tradicionales de plantear la cuestión, para señalar la continuidad en el discurso, por un lado, y la novedad de sus aportaciones, por el otro.

En efecto, el concepto de Sociolingüística de Txepetx se desarrolla en oposición, primero, a una Sociolingüística aparentemente "objetiva", que, centrada en el estudio de los fenómenos de la lengua misma, cree poder prescindir de los problemas (situaciones, conciencia) de los hablantes. La consideración de la lengua como simple objeto no puede dar razón de los hechos y procesos sociolingüísticos. En segundo lugar, ya en campo más polémico, Txepetx rechaza en esta labor la pretendida neutralidad de la investigación, a favor de un compromiso moral del investigador por los valores humanos y culturales encarnados por la totalidad de hablantes/lengua, que se encuentran en juego. No se debe entender con ello, sin embargo, que se abran las puertas a la arbitrariedad y al subjetivismo en la ciencia.

Sobre estas premisas, e.d., sobre el reconocimiento del hecho lingüístico como valor, Txepetx alcanza una formulación rigurosa del problema del euskera como tal, prescindiendo de consideraciones de otro orden (como, por ejemplo, políti-

cos), para acabar abordando las vías de solución sin concesiones a ningún género de oportunismos, a partir exclusivamente de los intereses de la lengua, entendida ésta como una unidad objetivo-subjetiva.

L'article analyse les fondements théoriques de l'étude de Txepetx, intitulée: "La Construction de l'Euskal Herria: un Avenir pour notre Passé". Il les compare à la manière traditionnelle de poser la question, en signalant la continuité du discours d'une part et la nouveauté des démarches d'autre part.

Le concept de Socio-linguistique de Txepetx se développe en effet en opposition à une notion de la Socio-linguistique, apparemment "objective", qui se fixe sur les phénomènes linguistiques eux-mêmes et fait abstraction de problèmes—de situation ou de conscience— des locuteurs. La considération des seuls objets de langue ne peut donner raison des faits et des processus sociolinguistiques.

En second lieu, et sur un terrain plus polémique, Txepetx dans son travail critique la prétendue neutralité de l'investigation. Il combat pour un engagement moral du chercheur en faveur des valeurs humaines et culturelles incarnées dans l'ensemble des locuteurs de la langue qui est en jeu. Ce qui ne signifie point que l'on cède à l'arbitraire et au subjectivisme scientifique.

A partir de ces prémisses, c'est à dire, de la reconnaissance du fait linguistique comme valeur, Txepetx parvient à une formulation rigoureuse du problème de l'euskara pour lui-même. Il écarte toutes considérations d'un autre ordre, telles que les considérations politiques et il aborde les voies de solution, sans céder aux opportunistes, s'en tenant uniquement aux intérêts de la langue elle-même, comprise comme un tout objectif-subjectif.